Otto Schneid
Papers

For Youth and their Aesthetic Education

1

מה פלא באמנות החגיגית והיצירה הזאת אינה בהביני בפני מחבר
הקהל התל אביבי כמה ראשים והרהורים של האמנות היהודית בדורנו בכלל
ועל שאלות החיים האמנותיים בארץ ישראל בפרט. גישתי היא גישת החוקר
האמפירי אך ורק, המתבונן והמנתח והמפרש, ברם העומד המתלבט לפני
הבעיה מגמות עלומות האידיאל שלהם הכרת מהותו של דבר. ואולי נצליח
אפילו תוך שיחה קצרה, להפיץ קצת אור של מהותה של אמנותנו,
כשנברר קודם כל את שאלת מקורותיה: האמנות היהודית
המודרנית - מאין מוצאה באו, חלקם הגדול של אמני ישראל באמנות התקופה
מאין ~~מוצאו~~? אמנם, כשנביא בחשבון רק את מה שנוצר במשך 20 השנים
האחרונות, תהיה התשובה פשוטה מאד: אמנינו כולם תלמידי המערב,
מאסכולאות אירופה למודרניזם מאז וגם המצוינים ביניהם לצייר, היינו +לפיהן הם מסדרים
את הנושא ואת הטכניקה ואת הסגנון ובמיטב יצירתם מהווה אמנותנו זו
חלק מאמנות המערב. אולם המין יהיה פתוח פחות והפרספקטיבה
גרעינה ותרחב ~~תהיה עליזה יותר~~, כשנזכר במה שהתחיל לפני 35 שנה בערך ונסגיים
לפני 24 שנים, במהפכה שבאה על באמנות אירופה, לערער את יסודי
יסודותיה. הקוביזם והפאוביזם הצרפתי, האכספרסיוניזם הרוסי-הגרמני
והפוטוריזם האיטלקי לא היו אלא קטעיים מחוזיים של תנועה
רעידת האדמה. ותפקידם החלוצי של יהודים בכל התנועה ההיא הוא
גלוי וידוע. הלא אפילו התיאורטיקונים הגרמניים של האכספרסיוניזם היו סוח-
שמם של שאגאל היהודי הרוסי; ושל הקוביזם של פיקסו היו מיחסים
בצרפת לעבר העאיר לצאיו. כבאי ובבאי, אפוא, גם לנו, לחזור
למקורות הסגנונים הללו במסורת אמנותית יהודית.

בהפגשה בראשונה בחקירת אמנותנו, של יומה נוהגים בגלוים

להתוודות עד היום הזה, היה כתב-יד מעוטר ציורים, מעשה אמן
יהודי ספרדי מסוף המאה הי"ג עשרה או מראשית המאה הארבע עשרה,
האגדה של פסח, שנמצאה עוד לפני המלחמה הגדולה במוזיאון בסריבו
שביוגוסלביה. ציורה זו פורסמה מזה בסוף המאה שעברה ע"י המלומד
היהודי ~~מילר~~ מילר והגרמני-האוסטרי שלוסר, אבל בימים ההם לא
הובנה כל חשיבותה אפילו ע"י חוקרים אלו ורק באור האמנות
החדישה נפקחו עינינו להעריך נכונה את המעשה האמנותי הזה.
כי הקוביזם הלא ויתר כיווני האמנות המודרנית החדשה בניים לא המעירו
בתמונותיהם את המציאות ואף לא הסתפקו לשנותה, כי אם מצורות
וצבעים בפני עצמם בנו תמונה מופשטת מלאות סמלים האומרים
לנו דבר מה. ~~...~~ האגדת סריבו מופיע כמעט, שאומנה מאות שנה לפני,
ציור מפשט ממש, כוונתי לתמונה הראשון המתאר את מעשה בראשית.
היתר דיון אינו מתאר כלל אלא מתבטא ע"י צורות צבעוניות סמליות.
קרני זהב ממלאות את מקום הבורא, המים ~~...~~ של פניהם
מרחפת רוח, מסומנים ע"י עיגולים, ההבדלה בין אור לחושך ניתנת
ע"י שטח בהיר ושטח כהה ומעליהם חצי עיגול, וכן הלאה.
[אודה ולא אבוש, שלדעתי יקרה היצירה הצנועה והנאמנה בזאת
מכל גשמיותה של הרנסנס האיטלקי, אין לו אלהות אלא בשר ודם
בעל לכן. והלוציות של אגדת סריבו איננה מעשה בודד. כתבי יד

עבריים מעוטרי ציורים, שנגלו בינתיים במספר ניכר, מראות
את אותה הרוחניות, הנוטה בעיקר לתפאורה אבסטרקטית. ואפילו
כשהתמונות בעלות פיגורליות מורגשת בפרקים האופיניים נקודת
בסבך באלמנטים הפלסטיים שבגובן. ורק בשנים האחרונות
נתעשרה ידיעתנו את החומר המאוחר הזה ע״י תגלית יחידה במינה
מחוץ לאי ימי הקדם. בחפירות העיר העתיקה דורא-אירופוס על
נהר פרת נתגלה גם בית-כנסת מלא ציורים שנוצרו במשך שנים
מעטות אחרי שנת 244 אחסה״נ. מחזורי ציורי קיר אלה הם
אילוסטרציה גרנדיוזית לתנ״ך, הראשונה מכל הידועות לנו. הסגנון
השולט בהם הוא ההלניסטי, הסגנון הגלמי של הימים ההם, אבל
גם המזרח ניכר וביחוד נותנת פרס את אותותיה. לכאורה
אין בציורים האלו אלא פיגורליים. אולם במשך אלפי שנים
של תקופת הגלות ובלבו בעיני אלמנטים מנוגדים,
שלומר מופשטים, ואפילו שני כיוונים בתוך אותה הציורית התגבשו
לעיני, אחד הוא הפיגורלי עצמו ובו יש משום רוח התבוללות, ושני
אפשר לקרוא הבתי-הלאומי והוא האמבלמטי-הסמלי. ומציאותו
אינה מסתברת ע״י השפעות חוץ, אדרבא, הוא מנוגד להן
להשפעות והשואה רבה מוכיחה,
שהוא הרוח הספציפי, העברי. אני מניח, שהוא הלוא
יראה ספרי זה אור וינין אור-מה על המסורת האמנותית בישראל,
אשר נטיתה האבסטרקטית-הסמלית מובנת מאוד ומיסודה הדתי.
במשך ימי הביניים מתגלה מה כיוון שני באמנות היהודית

וגם הוא בלתי-ריאליסטי (עצמאות-מה) אפילו אנטי-ריאליסטי, כוונתי אל הכיוון
ולהפשטה
האקספרסיבי. בעוד ~~שבאמנות~~ [illegible] מצטיינות בעיקר יצירות
(אשר גנזי הפיגמנטים היו עסקיהם [illegible] יותר)
היהדות הספרדית, גוף ההבעה הגוברת באמנות יהודי אשכנז
(מסירותם [illegible] וחלומות באושים לגאולה)
מתלבטות הם בין רדיפות דמים ואימה ובחוץ מתרפקים בציוריהם.
כולם אומרים הלצה, עיוור ודבקות
~~[illegible]~~
מאוננות, ~~[illegible]~~, הבצאון מתגלה בצורות
~~[illegible]~~, אכזריות, פרוצות. נשיב אל ~~[illegible]~~ לבבנו את
כי כיוון אמנותנו ~~[illegible]~~ אלה והבנת ההווה לא תגשה עלינו
מזה. אמנות קיבלו אמנינו מהמערב, לאחר מכן, נתעוררו ונתעוררו
בה ליצירתם. אבל ~~[illegible]~~ לאחר הבחינה יותר של דבר נשאלו
והתחדשו החלוצים כגון שאגאל הצייר ולין ליפשיץ הפסל בכוחות
ההיסטוריים של מסרתנו אנו. ~~[illegible]~~ ההשפעה היהודית של
התהוות האמנות ~~[illegible]~~ המודרנית לא היתה, אפוא השפעת יחידים
בלבד. כי יחידים אלה נהיו, יודעים או בלא יודעים, הצנור
שדרכו עברה כוחו האמנותי של העם היהודי את תרבות
המערב. והדרכת המעלה גלויה בצנים עליון. אלה ~~[illegible]~~ מבנים
של הנוצר בין 1910 ו 1920 Entartete Kunst ואלה חולקים את
עשר השנים ההן לאחד הפרקים המחוננים בדברי ימי האמנות.
אמנות היחיד שאין שתי באלתאות נראגה מתחילה ברוסיה
גמורה ופשיטת רגל המהפכה. בשובה לטבע ~~[illegible]~~ לא היתה ~~[illegible]~~
בפועל אלא שיבה לריאליזם במאה שעברה והמחודש לשומתו היתה
~~רק הקונאור הקלאסי~~ רק האפידרמיס ~~[illegible]~~ המגזין. אחרי
שקיעת הלבבות באה התגלמות עליית של גלוי נפש הבולל חרם
ההפשטה יוצלו בכולם ~~[illegible]~~ הבעה ~~[illegible]~~ ~~בספרות~~ גדולה בספרות. סיסאיות

כגון Neue Sachlichkeit ואפילו pittura metafisica שיקפו
אידיאולוגיה של התרוששות. אבל עד מהרה נעלמו סיסמאות אלה
ואחרות, ~~והתקופה החלה לקחת את מידותיה היא. יחס לטבע ולעולם~~
~~תמימי ולבבי חזר התעורר ברבים מחדש~~ (מעין נמצא התגבר בנאן'
של מחלות הילדים שלו, ~~יחס לטבע~~ ורבים החלו להביע לטבע
יחס תמימי ולבבי. עבר זמנו של הרגשי המעושה ושל ~~ההגיגים~~ הגישה
הרגש רבה (יותר) לאימפרסיוניזם. (ברם) מסקנה אחת גיחש לגדולה בהחלט:
החוש לאיכות נתעורר מחדש, לאיכות גרידא. הלא סיסמאות
המפלגות האמנותיות היו מערפלות את רגש האסתטי ואת
משפטו הטעמי והבקורתי; ומסר יכלת הצליח לשום לא רחוקות
להסתתר מאחורי צורות רחוקות מהמציאות. ועתה לאמנות איכותית
~~יתרה~~ נעשה מיטב יצירת הימים האלה.

אעפ"כ, אין הדיאלקטיקה ההתפתחותית נגמרת בזה.
כי השאלה נכוחה מניע ~~מובנה~~ חזרה לצמותה, לשלול מהאמנות הצאת
את צבות קיומה לצמיתות. האמנות שלפני 30 שנה אמנם העמידה את
עצמה מעבר למציאות, אבל רק מעבר למציאות הפיסיקלית ומעבר לצד
מציאות החוויה לא יצאה. אדרבא, שום תקופה קודמת לא נכתה
למכשיר הבעה יותר דקיק ~~ומדויק~~ או יותר נאמן מאלה הימים ההם.
ואנו - היתכן? היתכן לקצר ובדוגמה אחת עם ציבלו באמנות
הצרמון ~~היום~~ לבקרי ימיה ונמסרן אמנות לרשמים רחוקים רחוקים מכל
(שיוכל מצבו דבר אינו ענין לצורה אמנותית ואמנית)
המחלה הגדולה בזאת ומאילו היתה האמנות הופכת לבריחה
מהמציאות ולהתבצרות בעולם של אשליות?

נכון, בתקופות עברו רוממה, הלהיבה האמנות את האדם.
אבל ~~כל~~ ההלהבה זו היה בה יחס הגיוני לעולם של מטה
שמעליו הלהבה. היא הבינה למצוקותיו והיתה לו רוחה ונחמה,
הראתה לו אופק מלא והלהיבתהו. ואז היה האמן גם כעין מורה
דרך, מחנך ומשען. בוודאי, בתקופה ימינו עבר כל מה שאמנותנו
נותנת ותתן ותפס האמן קדש הוא. מאידך, אולי תתן לנו כל
חוויתנו שאין כמותה, חוויות ~~[illegible]~~ הימים האלה, ויתן לנו יחסנו הנפשי
לאמן את הכנות להכיר לו את שליחותו הטבעית?

וכבר נראים באופק אורות חדשים. מאמן נכנסו או ~~[illegible]~~ הרגנבו
באמנות הימים הללו אלמנטים של נפש, כוחות של טבע.
זוכבים כבר מטפלים ומעיינים להבחין את עצמם ורבים מצפים לאיזה
מעשה שיעשה וישחרר. פרים אהובתנו איננה ואין רמה אחרת,
~~[illegible]~~ אליה נשא את עינינו. ערוכים לנפשכם
בנכם, אמני ארץ ישראל, אבל אנחנו מאמינים בכם. קומו, מסרו
את נפשותיכם וחדשו את ~~[illegible]~~ ירושתנו הגדולה.

ו' ואווירה של זר וחסר ~~חבה~~ אהבה שוררת סביב מאמציהם ומוסדותיהם. ספרי ~~...~~ פעולתם אינו מורגש
בישוב. "בצלאל החדש" לא ~~...~~ מצליח לחנך את תלמידיו לטוב הטעם והישוב ממשיך לקרוא
"בצלאל" ~~...~~ לתועבות היהודיות וקיטש את זירותיו ~~...~~ קסמי האמנות המדומה...
ואותם המושגים מאמנות ארצישראלית השתמרו עד היום גם בחוגי חו"ל רחבים מאד.

לאוזיהם מקום ללמוד לתולדות האמנות. נקודת הבדק קיצמתנו זו הייה, אפוא,
בהצבעה, לאורך שיעורים ומאמצי הרצאות מיוחדים למורים. אלה צבעות קודמות
הגיגה
~~...~~ הסתדרותם בהבקנה הנ"ל. אבל אין לחבוא את הבקנה החסרה
מהאלטות או מתכונה מקיפה, אלא מהעבודה המעשית, מתלמידים בעצמם. כי
רק מחנך המחנכים בלא דרכה דב-קיימה.

לכבוד
הנהלת "למען הלוז והנוער", ירושלים.

א. נ. מ.

הלה קשם אותי,

לאחר שיחה עדיונית שלומתיעם
~~...~~ הד"ר פיורסט הנני מתכבד להגיש את הבלנביר המאותך ~~...~~,
ובשאי
רות שנייז-לוי ~~...~~, והוסיף בצאת כמה פרטים על אודותיני. אשתי, היא ~~...~~ ציירת, מורה לציור
ולמלאכות ומדריכת נוער. מצאתים מאז פרימיטיביים יצרה מקרוב גיאטרון בובות ואת מסקנותיו ~~...~~
בעבודת ריתנות
בבלנביר. גם ~~...~~ השתתפה הלה. ~~אני היסטוריון אמנות~~ קמצלוני בראש
היסטוריים
היסטוריון האמנות ועם מגלויות אחרים למדתי גם פסיכולוגיה ופדגוגיה. מלבד פעולתי כמחבר מחקרים
באלפיים
~~...~~ הייתי מנהל של מוזיאון (קוילנה). באירופה הרצאתי ~~...~~ הרצאות, בארץ 67. יש לי (ואוס-פסן) אוניברסלי
של תמונות צבעוניות (דיאפוזיטיבים), בכולל ארכיטקטורה, פסל וציור של הרגים והרקומות. ~~...~~

בכבוד רב
ד"ר א. ~~...~~

~~לאוזיהם~~ מקום ללמוד ~~...~~ לידיעת ~~...~~

טופס הערבות

אני (אנחנו) . . . . מצהיר(ים) בזה, שאחראי(ים) הנני (הננו) יחד וכל אחד לחוד) בפני חברת האוניברסיטה העברית בירושלים באופן דלקמן:

בהתחשב עם הרשיון הניתן על־ידי ממשלת ארץ־ישראל ל . . . . להכנס ולקבוע לו (לה) מושב בארץ ישראל, מתחייב(ים) אני (אנחנו) להיות אחראי(ים) לכלכלתו(ה) במשך זמן שהותו(ה) של . . . . או במשך תקופה של שנת־לוח אחת, בתקופה הקטנה יותר מהשתים.

אם באיזה זמן שהוא במשך התקופה הנ"ל הוא(היא) יהיה(תהיה), לדעת ממשלת ארץ־ישראל, משולל(ת) אמצעים למחיה או יהיה(תהיה) נצרך(ת) בהחלט או במקצת לצדקה או לתמיכה אחרת, אני(אנחנו) מצהיר(ים) בזה את התחיבותי(נו) לשלם לחברת האוניברסיטה העברית הנ"ל סכום של לא פחות מ־4. לא"י לחודש במשך הזמן מיום השארו(ה) משולל(ת) אמצעים או נצרך(ת) בהחלט או במקצת לצדקה או לתמיכה אחרת, עד יום גמר תקופת שנה מיום בואו(ה) לארץ, או עד צאתו(ה) מארץ־ישראל, בתקופה הקטנה יותר מהשתים.

במקרה כזה הנני(הננו) מתחיב(ים) גם לשלם לחברת האוניברסיטה העברית הנ"ל כל סכום שתצטרך אולי להוציא בקשר עם החזרתו(ה) של . . . . לארץ שממנה בא(ה).

יום . . . . . ל . . . . . שנת . . . . . .

נחתם ע"י הנזכר(ים) לעיל (בא"י יש לחתום על בול הכנסה של 50 מא"י)
(אשור של נוטריון או של מוסד צבורי)

צ"ר נפתלי ורדי שניידר.

למען הנער וחנוכו האסתטי.

העם היהודי קמבנה מרבותו חסר לבאורה גורם אחד, לגו מלטיינים [illegible] גבול ושמום יפרט, היינו הגורם האסתטי. ברם, גורם זה אינו נעדר בעם היהודי בגלל האחרונים בלבד, כי [illegible] מאל האמנציפציה. [illegible] גם ביצירה אמנותית ועובדה זו ומתבררת עם התגדמות חקירת [illegible] אמנותי. טיפוסי ... [illegible] ארכיטקטורה מימי-הבינים ועד ימינו, ציורי כתבי-יד וציורי קיר ... מיוחדים ... ואלה הם ההלכים ההיסטוריים של עם ישראל שנודעו לנו רק בשלושת הדורות האחרונים והסותרים בהחלט את ההשערה הידועה, כאילו ... חסר כח יצירה אמנותית וכל חוש אסתטי. גם בחיים העצמיים בהתהוות הדורות והאחרונים ... לגבי הערכים האמנותיים רק בתקופה האחרונה. המצוות [illegible] בדורות שלפני האמנציפציה [illegible] בתמרו בהמצאתם. המצוות ... היהודי נוצרו בדורות בהחלט אמנותיות ... אספו אמנותו האמיתית ... במאה הי"ט נעלמה ... אסתטית ... בשלושת הדורות האחרונים, בלי ספק בקשר עם התנועה הלאומית, עד שאמני עמנו נשאו לנכח מכריע באמנות הבינלאומית. כמו בן הורגשו לפני המלחמה בצאת צמיחות לתחיה אסתטית בחיים העצמיים...

אולם, ארץ ישראל, ... היתה עתידה להעשות למרכזה של תנועת התחיה האמנותית ... יותר על כל הגמדשות אסתטית ... בלא הצלחה רבה את התקוות בגדולות האלו. אדרבה ... נגרע ... האידיאליות ואפילו הכרות הלאומיה כאן עד היום הזה. האמנים מבודדים ... הגורם האסתטי ... כבח עצום להתחדשות העם ולחנוך ולהצמחת אדם חדש לא הובן כל עיקר. בענין החיוני הזה ... התפתחות האומה ועתידה מכריעים אנשים זרים לו ולחלוטין. בכל זאת, האלמנטים היצירתיים יש ... קישור ובייחוד ... ואלמנטים אלו רוצים להתקדם ולעשות פרי של האחראים רק לצאת לקראתם, לארגן את ... להדריך את הכשרון העצמי. ואלה הם האמצעים:

רמת הבקרת ... את האמנות ואת היעוד כולו. האוניברסיטה, שעליה לתת לחיים האמנותיים את בני-המדה האמדעיים, אין ... מקום ... לתולדות האמנות במקצוע. גם ... מדם רחוקים עדיין מלהבין את ... עבודה אמנותית ומפעלי אמנות ... מחוסרים ההנחה העיקרית ... , החברה האמונית והמונית ... לקלוט את הנוצר ולהבנות ממנו, ... לא לטובת האמנים ולא ... בגדי לסיים לבם, כי לטובתה היא, מתוך האמנות הבריאה וההגיונית ביותר. כי באמנות ובגלל בעולם האסתטי. שלוש עשר אנשי בארץ סוף. נתאר לעצמנו את האדם המערבי בלי שיאי המוסיקה שלו, את יוון בלי פסלותה, את העם ההודי בלי הפילוסופיה שלו. עולם של העמים האלה ועולם האנושי של בניהם לא יסתבר אלא מתוך התפתחות מקיפה ואורגנית של כל הצמיחות הבטוקים והכוחות ... וחיו והאו והלאו בהם. יצרם היוצר לא דוכא, כי אם פותח. כשם שהאדם יצר את תרבותו, כן יצרה תרבותו גם אותו. בודאי, עשירים הננו, אבל העושר הניתן לנו מכוח טבענו ומצח תולדותינו גדול הוא הרבה יותר. כמה זכרונות שלנו הראשונים, כמה שרידי ההתאמה העתיקה בין האדם הישראלי ובין הטבע סביבו מכיל ומשקף המקרא, מה חיה ורגישה ופקוחה היתה עינו של האדם הקדמוני ומה מחוננת היתה לראות את ארצו בתכונות יפיה! ואנחנו - עד מתי נוותר על כל אוצרות העולם הויזואלי, עד מתי נתיחס בקרות לצד זה בתרבותנו ההיסטורית ולכוחות היוצרים והרוצים ליצור בדורנו? ועד מתי יימשך בארץ חנוך שבגלל מערכתו אין כל מקום לגורם האסתטי? כי זוהי המציאות:

ב) [illegible] הארגוניים העלולים להביאנו לידי המטרה:

א) הכנסת ההסתכלות באמנות והדרכה לתולדותיה לתכנית בתי-הס"פ במקצוע בפני עצמו. תלמידים אלו להביא את ... לידי ההסתכלות הטובה והבריאה ביצירות האמנות, ללא שיטה קפואה, אבל ע"פ נקודות-ראות מסוימות. מטרת האנושית-הכללית של בלמודים האלו היא ההתגברות על שרירות הדעה, על הסוביקטיבילם הבלתי-מובגל והתקרבות לאידיאל האוביקטיביות, הנכונות להתיחס בצדק אל הגים, רשמים, חוויות; פרט לתפקידו הספציפי של ההסתכלות באמנות, לעורר ולעודד את החוש

אין לקרוא במרכז ההדרכה לתולדות האמנות, המקוססת על המצב הגיאוגרפי של העם היהודי ועל האינטרסים המיוחדים שלו.

לעצם הערכים

~~לערכים~~ האמנותיים, כגון את ~~החושה~~ ההבנה להרמוניה ולשינוי המאזן, ~~לדרך~~ לערכי הנה ~~האמנ~~ ובנין, קו, לשטח, לצבע. בקיצור, לגורמים המצויים מעבר לנושא, שהוא לרוב המאין והמושך והמעטה את הלרים לעצם רוח האמנות.

עד כמה שהמקצוע הזה יכלול גם הדרכה לתולדות האמנות, יהא החומר מתאים לצרכי העם היהודי הספציפיים, ~~ז~~ ואל יהיה חזר הלמודים הערך קורות האמנות כפי שהן נראות לעיניים אירופיות ואל יתרכז בהיקפו האפיק המוגבל כ"כ והמצמצם של למודי המקצוע במערב. ~~...~~ לע"ע, נ"א במסגרת הדיונים הראשונות אלה, נוותר על פרטים ונסתפק בקוים הכלליים הללו.

ב) לחבר ולאחד את כל למודי מלאכת-יד במקצוע אחד ולא להפריד גם בינן ובין למודי הציור, ריש לכלול במקצוע גם את הציור, ואת הבנות וליצור לסגל את ~~...~~ שיטת הלמודים הללו למטרת א) ~~...~~ ~~לשיר~~ ~~ישיר~~ ממאיב בין שניהם. (פחות או יותר חפשי א) מקצועים כאלה תהיינה הצברות שיטתיות של חמר המקצוע א) בתוך שעורי ב) ויהוד ~~...~~ מוליכים והדגמות שהובאו ~~...~~ בשעורי א). כל החמרים ~~...~~ בקוים להלכה מבחינה תכליתית בזיק בחלבון ~~...~~ חמר עץ, ~~...~~, גל, ניר, קרטון, צמנט, חוטים, פח, בד, וכו' של השעורים לעודד כל נטיה לעצמאות ולפתח את הדמיון.

המורה יסתפק על פירוב לנסח את הבעיה או להציע ולמה ולנהל א"כ את הויכוח ~~...~~ הכלל של המסקנות. פרט לעבודות הבודדות יתאחדו לפעמים כל התלמידים למפעל משותף, למשל לקישוט החדר בחג או ציור ~~...~~ קירוני.

מרכז של גבי ~~...~~. נסיונות הוניחו של הערך החנוכי ~~...~~ הגדול שבמפעלים משותפים כאלה. — אל נשכח את ערך החנוך האמנותי הזה גם מעבר לגבולות הנער. כי מגאון מובילה דרך הגיונית להבנה אמנותית כל המלאכה כדוגמא ולאפיה היסודית.

ג) כחמר להוראה, בייחוד לשעורי א), נחוצות רפרודוקציות. ארכיון קטן דרוש בכל מוסד לחנוך וארכיונים מרכזיים ~~...~~ רצויים בשלש מרכזי הישוב העברי. אין צריך לומר, שאגודי קניות גדולות והוצאותיו יתקרו אספים כאלה, אלא קמיע קמיע ובהשתתפות ~~...~~ הנער.

ד) קשר עם הלמודים בנ"ך ומחוץ מהם ~~...~~ ולשם השלמתם או לע"ע כמבוא והכנה הדרכה לפני ~~...~~ בהיותם רצויות הרצאות פנים-גסם להדרכה יסודית. קבוצ ~~...~~ אספרם או מאת מומחים תלמידי בתה או משתתפי קיטנה או מועדון מוגבל כיבוש, ~~...~~ יתתפו בהרצאות אלו מוסבות שמות. קטעים מספר, שיערכו לפי תכנית מבוססת, ~~...~~ יכולה להקנות שמות מרחיקה לכת. על הרצאות ~~...~~ אלו להקנות לתלמידים גם אומניים שונים של ידיעה ויכולת יסודית, ~~...~~ למשל ללמאוזמבו לגאור נכונה את הנראה.

ה) לנער העירוני רצויות הדרכות פגרתיות ~~...~~ המצויים, לנער שבכפר נחוצים מפעלים אחרים, כגון הרצאות בנ"ך והצגות נודדות.

ו) מתוך הקשר בחי שבין האמנות הפלסטית ובין הדרמטית יש להמליץ גם על ארגון עבודות דרמטיות. גלוי וידוע הוא, שהפעולות הדרמטית עלולה לעורר (בנער) את מיטב כוחות אפיו. בפרט מעודדים נסיונות החדשים האחרונים בתיאטרון-בובות. מלבד ההצגות שהוצגו בפני הנער, התקיימו גם כאלה, שבהן הציגו הילדים בעצמם ~~...~~ והם הם שחיברו ~~...~~ את המחזה ומחזיהם ותיאוריהם לגופו. כאמור הפסיכולוגיה המודרנית המעריכה כ"כ את תיאטרון-הבובות ~~...~~ כאמצעי חנוכי, הרואתה כאן ~~...~~ בדיוק.

ז) בדבר מחשבים הפדגוגים ~~...~~ המודרניים את ערך המועדונים שבהם ~~...~~ יבלו (כגון את מגרשי גוגנהיים) בני הנער את שעות הנפש. חלק גדול של הבצעות בנ"ך בלאו קרה-הגשמה הנהו גם במועדונים כאלו. אלא שמסגרתם צריך ~~...~~ ~~...~~ יימנעו מורים והמרצים מלהטיל את על הנער הצורך לנפש כל מאמץ מיוחד. ~~...~~ ~~...~~ ושיטם המשמאר יקלה מאד להבנה. ~~...~~

ח) רק ~~...~~ התחלות הראשונות על המפעלים בנ"ך יוכלו בכוחות מומחים מעטים. ~~...~~ בנמצאים המנחה מטה את של מורים מלומדים. ואין צריך להוסיף שאין כיום למורים כל הכשרה אמנותית ואין להם כל הבנה, ומחוץ ~~...~~ ~~...~~ מאחד או שנים מהם בסמינריונים שבארץ אין תכנית

ט) (ציור שהנסיונות בראו כי אצל ילדי הארץ רקים מאד ~~...~~ ענין מתמיה בדמיון. מופעה לו ברוח למדים, שלא ייתכן להמשיך בחינוך המפתח את השנ... לבדו.)